

Fries landschap terug in balans: een trendbreuk voor natuurherstel in 2030

Ons karakteristieke Friese landschap staat voor grote uitdagingen. Uitdagingen die voortkomen uit de verandering van het klimaat en de druk die de groeiende wereldbevolking legt op landgebruik en voedselproductie. Lokaal zijn de gevolgen merkbaar. De natuur en ons landschap verschaalt. Dit uit zich in een breed scala aan problemen, waaronder verdroging van het veen, hoge CO₂-uitstoot, terugloop van weidevogels en insecten, toename van predatoren, landschapspijn, ganzenoverlast en een landbouwsector die onder druk staat. Problemen die stuk voor stuk wijzen op een disbalans in de natuur.

Overheden, burgers, boeren en bedrijven moeten zich bewust zijn van het feit dat het vijf voor twaalf, of misschien al wel vijf over twaalf is. Er moet snel meer gebeuren. Helaas verloopt de huidige aanpak stroperig. Een belangrijke oorzaak is dat er te weinig samenhangende maatregelen zijn. Het blijft nu steken in losse initiatieven en plannen toegespitst op deelproblemen en symptomen.

Biodiversiteit is en blijft belangrijk voor het leven en de toekomst van boeren, burgers, flora en fauna. Daarom moeten we integraal zoeken naar de juiste balans. Een landschap waarin ruimte is voor natuurgerichte én landbouwgerichte activiteiten. We verwachten van de provincie Fryslân een stimulerende en sturende rol. De landbouw is een belangrijke schakel in het agrarisch natuurbeheer. Een trendbreuk is nu nodig. Een integrale aanpak voor een toekomstbestendig Fries landschap.

WAT WILLEN WE BEREIKEN VOOR 2030?

- ▶ Toename van natuurherstel en biodiversiteit
- ▶ Blijvende vernatting van het veenpakket
- ▶ Versnelde overgang naar duurzame landbouw
- ▶ Succesvolle 'groene' bedrijfsmodellen verder uitrollen
- ▶ Robuuste gebieden voor insecten en weidevogels
- ▶ Minder CO₂-uitstoot en bodemdaling

€ 51.000.000

klimatekosten bij voortgaande drooglegging

30 euro per ton CO₂
gemiddelde prijs

660 euro per hectare
klimatekosten

ca. 22 ton CO₂ uitstoot per/ha

VOGELZANG, ET AL. (2018); BRON: PLACES OF HOPE

JAARLIJKE KLIMATEKOSTEN

FRIES VEENWEIDEGEBIED

Het Friese veenweidegebied is volgens ons hét gebied om te starten met een integrale aanpak. Op de eerste plaats vanwege de urgentie van de problematiek van veenoxidatie, bodemdaling en grondwaterpeilaanpassingen. Er is sprake van een cyclus die zich, zonder acut ingrijpen, voortzet totdat het Friese veen volledig is verdwenen en de oorspronkelijk biodiversiteit niet meer te herstellen is. Het feit dat het een afgebakend gebied is helpt bij de beheersbaarheid in de uitvoering.

PAALROT: NADEELCOMPENSATIE

Door de cyclus van waterpeilverlaging komen funderingspalen in aanraking met zuurstof. Deze krijgen last van paalrot, waardoor huizen verzakken. De financiële en emotionele gevolgen zijn immens, dat toonde de situatie bij de Noorderdwarstraat in Grou aan. De provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân moeten de funderingsproblematiek erkennen en getroffen middelen nadeelcompensatie helpen.

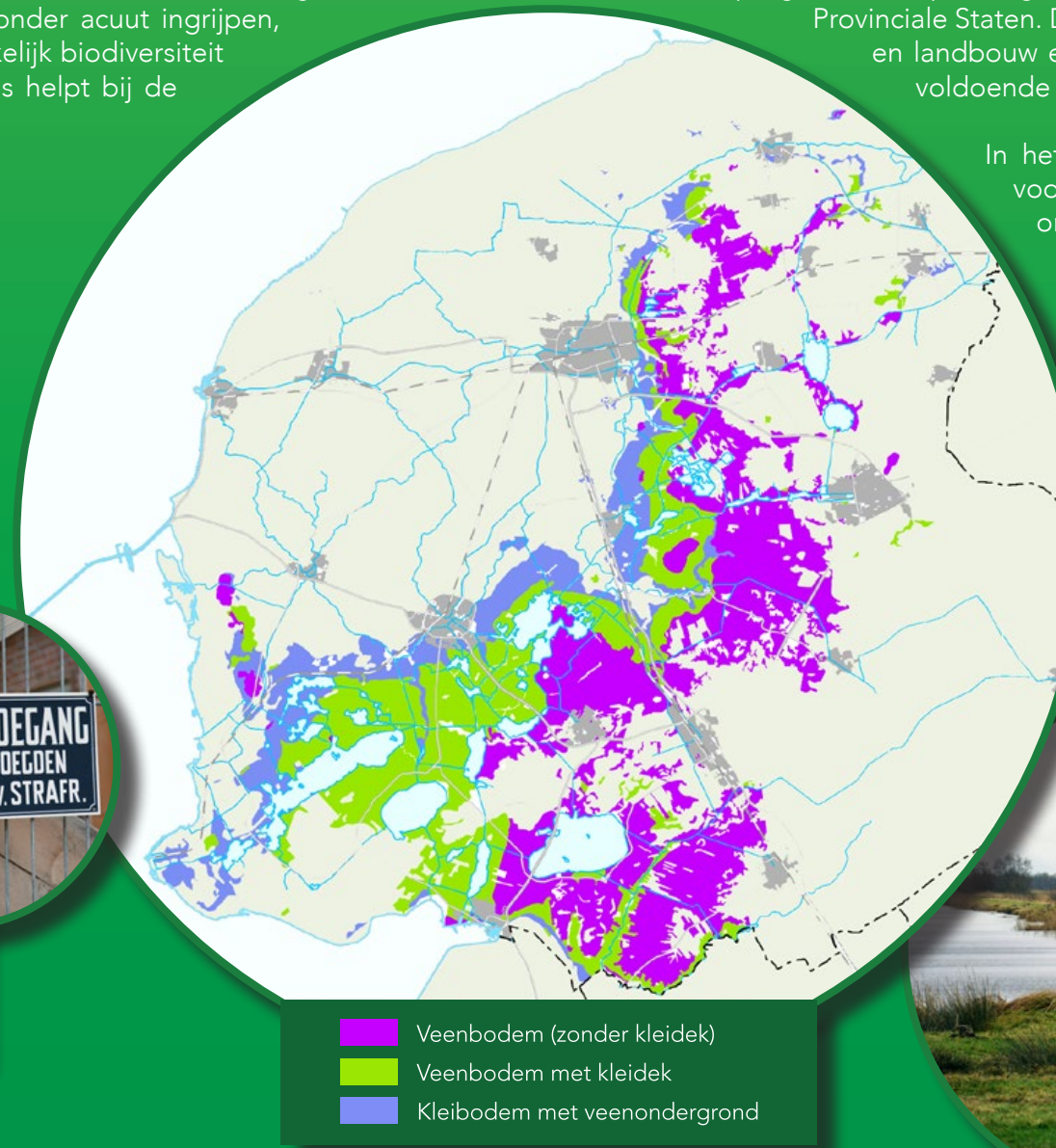
INTEGRALE AANPAK

Als je kijkt naar de onderstaande tijdslijn zie je dat alleen al in de periode 2015 tot 2018 meer dan vijftien programma's op het gebied van natuur, landschap, milieu en landbouw zijn vastgesteld door Provinciale Staten. Deze fragmentarische aanpak bemoeilijkt het in balans brengen van natuur en landbouw en daarmee het creëren van een toekomstbestendige leefomgeving met voldoende biodiversiteit.

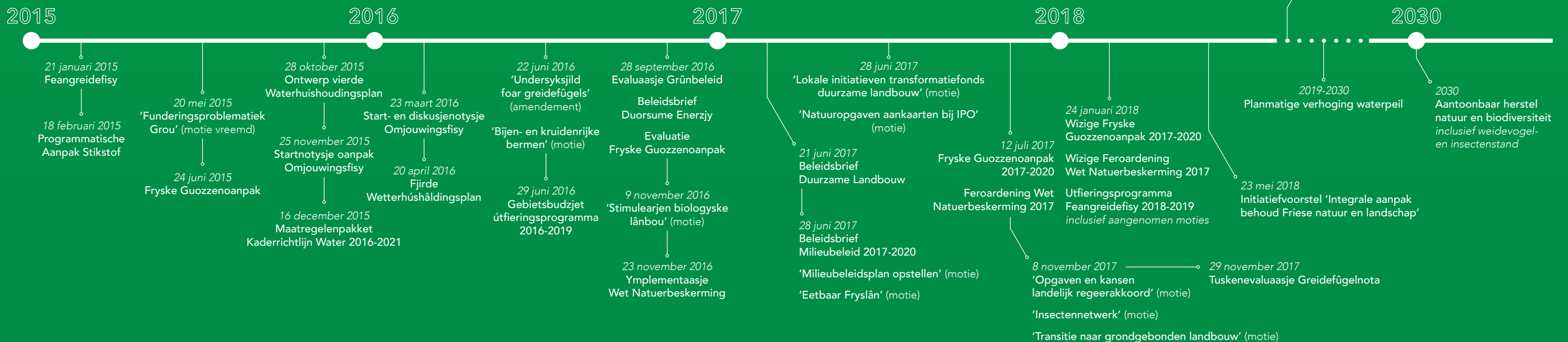
In het huidige beleid is er gekozen voor draagvlak en meer onderzoek als voorwaarden voor de uitvoer van losse pilots. Dat heeft tot nu toe niet of onvoldoende geleid tot succes. Dit voorstel kiest voor een integrale aanpak. We kiezen voor een mix van investeren, voorlichten, opleiden en, waar nodig, de inzet van instrumenten met een sturend karakter.

SUGGESTIE: DIENST LANDELIJK GEBIED

Het grote aantal stakeholders, maakt het proces complex. Het vraagt om een duidelijke regie, overtuigingskracht en doorzettingsmacht. Dit kan de provincie Fryslân doen als het voldoende menskracht vrijmaakt. Een alternatieve optie is dat de provincie, samen met Wetterskip Fryslân, een specifieke uitvoeringsorganisatie of dienst landelijk gebied opricht.

WAT PROVINSJE FRYSLÂN TOT NU TOE DEED

ROL PROVINCIE

Om de doelen in tien jaar te bereiken zijn concrete instrumenten nodig. De taken van de provincie liggen specifiek op het gebied van opleiden, voorlichting, investeren en sturing. Effectieve instrumenten uit de tot nu toe uitgevoerde pilots in het Friese en Westelijk veenweidegebied (zie voorbeeld kader *Innovatiecentrum*) moeten ook zeker een plek krijgen in het uitvoeringsplan.

OPLEIDEN & VOORLICHTING

- 1 Bied kennisoverdracht en concrete bedrijfsmodellen aan ondernemers aan die hun bedrijfsmodel willen veranderen, bijvoorbeeld via Living Lab Fryslân.
- 2 Onderzoek, in de aanloop naar de omgevingsverordening, de mogelijkheden voor een integrale herinrichting van het uitvoeringsgebied en het toedelen van functies aan locaties.
- 3 Ontwikkel in het uitvoeringsgebied één of meerdere 'boerderijen van de toekomst' (zie *Stakeholders*) om voorlopers op het gebied van duurzame landbouw en biodiversiteit een podium te geven en anderen te inspireren.
- 4 Stimuleer onderwijsinstellingen om een tweesporenbeleid te voeren: (a) het opleiden van een nieuwe generatie natuurinclusieve boeren, (b) het omscholen van de huidige traditioneel-georiënteerde boeren.

GOEDE VOORBEEDEN UIT DE PRAKTIJK

PACHTVOORWAARDEN

De provincie Noord-Holland neemt in alle pachtcontracten voorwaarden op voor het realiseren van biodiversiteit en duurzame landbouw. Bij de selectie moeten boeren met erkende certificaten aantonen dat ze aan duurzame bedrijfsvoering en natuurbeheer doen.

PURE GRAZE

Koeien die grazen. Het is al lang niet meer de standaard. Graasboerderijen met slimme weidegang en kruidenrijk grasbeheer zijn winstgevend door het terugdringen van krachtvoer, antibiotica en kunstmest en het breken met schaalvergroting.

VOEDSELBOSSEN

Voedselbossen en pluktuinen maken gebruik van zeven tot negen lagen eetbare beplanting voor een win-win oplossing. Ze creëren lokaal op een duurzame manier voedsel om tegelijkertijd te zorgen voor biodiversiteit en een gezonde, levende bodem.

INNOVATIECENTRUM

Om nieuwe oplossingen te bedenken en kennis te delen, is rondom de veenweide in het Groene Hart en Noord-Holland een onafhankelijk veenweiden innovatiecentrum (VIC) opgericht. Het VIC speelt vooral een rol in de fase van de prille ideeën, inspiratie en planvorming.

1

Maak een tijdspad zodat voor de betrokken stakeholders duidelijk is wat het toekomstperspectief voor hen is en op welke termijn.

2

Zorg dat dit tijdspad en het bijbehorende uitvoeringsplan, na vaststelling, besproken wordt met de betrokken stakeholders, om van de integrale aanpak een succes te maken.

3

Stimuleer het aanpassen van bedrijfsmodellen via, bijvoorbeeld het provinciale 'Transitiefonds duurzame landbouw'.

4

Maak combinaties van agrarische en niet-agrarische activiteiten mogelijk, door belemmeringen voor dubbele bestemmingen en ruilverkaveling in verordeningen weg te nemen.

INVESTEREN

DEFINITIE: GRONDGEBONDENHEID

Grondgebondenheid is de relatie tussen fosfaatproductie en plaatsingsruimte van fosfaat op het individuele bedrijf. Bij een fosfaatproductie gelijk of kleiner dan de plaatsingsruimte van fosfaat is er sprake van grondgebondenheid. Met grond van het individuele melkveebedrijf wordt concreet bedoeld: alle gronden behorende bij het individuele melkveebedrijf binnen een straal van twintig kilometer in eigendom of pacht, die als zodanig staan geregistreerd in de gecombineerde data inwinning (GDI).

STURING

1 Specificeer in de waterverordening, als basismaatregel, een 'functie volgt peil'-besluit, waarbij er sprake is van behoud van agrarische activiteit, blijvend (kruidenrijk) grasland (geen omkerende bewerkingen) en een blijvend nat veenpakket.

2 Pas het waterhuishoudingsplan aan op dit nieuwe peilbesluit.

3 Neem in alle relevante provinciale verordeningen bovenstaande definitie, alsmede actieve toepassing, op van grondgebondenheid.

4 Trek de huidige uitzondering voor onteigening van gronden ten behoeve van natuurdoelen in.

5 Richt een provinciale groundbank in ten behoeve van gebiedsherinrichting, ruilverkaveling en bedrijfsverplaatsing.

6 Ontschot de financiële middelen op het gebied van natuur en landelijk gebied (incl. weidevogels), plattelandsbeleid, landbouw, water (incl. veenweide), ganzenaanpak, duurzame energie (CO₂-reductie) en recreatie en toerisme (zie *Financiële dekking*).

7 Meld het Friese veenweidegebied aan als pilotgebied en lobby richting het Rijk (o.a. Regio Envelop, Klimaat- en Energieakkoord) en de Europese Unie (o.a. POP3, GLB) voor aanvullende financiële middelen.

STAKEHOLDERS

Welke stakeholders spelen een belangrijke rol en met wie moet de provincie Fryslân dus samenwerken om van de integrale aanpak een succes te maken?

OVERHEID

Wetterskip Fryslân
Friese gemeenten
Rijksoverheid
Interbestuurlijk programma
Europese Unie

KENNIS & EDUCATIE

Living Lab Fryslân
Friese onderwijsinstellingen
Dairy Campus & Dairy Valley
Kening fan 'e Greide

MAATSCHAPPIJ

Lokale bewoners
Consumenten
Terreinbeherende organisaties
incl. Friese Milieu Federatie
Toerisme & Recreatie
o.a. RECRON

LANDBOUW

Voorlopers
Traditionele agrariërs
Agro & Food bedrijven
Landbouworganisaties
o.a. LTO & Netwerk GRONdig

WETTERSKIP FRYSLÂN

De provincie Fryslân moet meer met Wetterskip Fryslân werken als één overheid. Er moet sprake zijn van flexibiliteit in beleid, geld en menskracht. Modern bestuur kan een hefboom zijn voor verandering. We moeten af van het *not invented here*-syndroom. Boeren en burgers worden de dupe als het Wetterskip en de provincie het niet eens worden en niet samenwerken.

FINANCIËEL

Banken
Pensioenfondsen
Grondbezitters

BOERDERIJEN VAN DE TOEKOMST

Om de voorlopers op het gebied van duurzame landbouw en biodiversiteit een podium te bieden willen we voorbeeldbedrijven ontwikkelen. Deze 'boerderijen van de toekomst' kan de provincie Fryslân, eventueel met kennisinstellingen, helpen ontwikkelen. Het gaat om functionele bedrijven, waarbij innovatie voorop staat, die opengesteld worden om collega-ondernemers en het publiek te inspireren en informeren.

FINANCIËLE DEKKING

Er zijn begrotingswijzigingen nodig om te komen tot integrale financiering. Het gaat hierbij om ontschotting van een deel van de budgetten behorende tot beleidsprogramma's gerelateerd aan de ambitie en doelen in het initiatiefvoorstel. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de bestaande middelen in de verschillende beleidsprogramma's.

Beleidsprogramma	Beschikbare budgetten (inclusief uitvoeringskosten)
Natuur	<i>Provinciale middelen</i> +/- € 1 miljoen per jaar voor de ontwikkelopgave en +/- € 7 miljoen per jaar voor natuurbeheer. <i>Rijksmiddelen (natuurpact)</i> Voor alle onderdelen € 35 miljoen per jaar, waarvan +/- 11 miljoen per jaar voor ganzenbeleid.
Weidevogels	Tot en met 2020 is er € 600.000 voor weidevogels. Hiervan is € 400.000 bestemd voor cofinanciering van € 400.000 aan POP3 middelen. Het totale budget is daarmee € 1 miljoen.
Veenweidevisie	Totaal € 9 miljoen voor de periode 2018-2019 (met uitloop in uitvoering naar 2021).
Water: oevers en kaden	Tijdelijk budget nog +/- € 2,8 miljoen voor de periode 2018-2019.

Beleidsprogramma	Beschikbare budgetten (inclusief uitvoeringskosten)
Water: Kaderrichtlijn Water	Tijdelijk budget +/- € 5,5 miljoen voor de periode 2018-2021 (provinciale cofinanciering).
Bodemconvenant	Voor het Bodemconvenant 2016-2020, dat betrekking heeft op totale bodemproblematiek, is € 13,8 miljoen beschikbaar. Dit is een decentralisatieuitkering van het Rijk.
Landbouwagenda 2017-2020	Tijdelijk budget voor de periode 2018-2020 is € 2,8 miljoen. Met een multiplier van de EU komt het totaal op € 5,6 miljoen. Het betreft het stambudget voor cofinanciering voor POP3 maatregelen.
Transitiefonds duurzame landbouw	Tijdelijk budget voor de periode 2018-2021 is € 3 miljoen.
Natuurinclusieve landbouw	Tijdelijk budget voor de periode 2018-2021 is € 1.212.000,-

Omdat de provincie Fryslân groter is dan het Friese veenweidegebied gaat het om begrotingswijzigingen naar verhouding van het gebied. Bijvoorbeeld, het 'Transitiefonds duurzame landbouw' bedraagt € 3 miljoen. Aangezien het Friese veenweidegebied een derde van de oppervlakte van de volledige Friese landbouw bestrijkt, is het reëel om van het fonds € 1 miljoen mee te nemen in de ontschotting.

COFINANCIERING MOGELIJK

Een groot deel van de uitvoering van het initiatiefvoorstel komt in aanmerking voor Europese POP3-financiering. Het is belangrijk dat cofinanciering mogelijk blijft. Cofinanciering is vaak nodig om toegang te krijgen tot financiële steun vanuit het Rijk en de Europese Unie. Neem, bijvoorbeeld, de Landbouwagenda 2017-2020. Er is hierbij sprake van een Europese multiplier. Wij pleiten daarom voor een maximale inspanning om de provinciale budgetten aan te vullen met geld van het Rijk en de EU.

KLIMAAT- & ENERGIEAKKOORD

Het kabinet stuurt aan op 49 procent broeikasgasreductie in 2030, die het op de meest kosteneffectieve wijze wil realiseren. Dit initiatiefvoorstel kan hieraan een bijdrage leveren. Wij pleiten ervoor om het Friese veenweidegebied als project aan te melden in het kader van het Klimaat- en Energieakkoord. Jaarlijks is landelijk voor projecten € 300 miljoen beschikbaar.

REGIO ENVELOP (REGIODEALS)

Na recente regiodeals met Eindhoven en Zeeland is er nog € 468 miljoen beschikbaar vanuit de Regio Envelop. Deze gelden zijn bedoeld om de welvaart en het welzijn van de inwoners van de regio's in Nederland te versterken. Naar verwachting zal in mei bekend worden aan welke richtlijnen de projecten moeten voldoen. Wij pleiten ervoor om zo snel mogelijk te onderzoeken of een Friese regiodeal kan bijdragen aan de financiering van het initiatiefvoorstel.

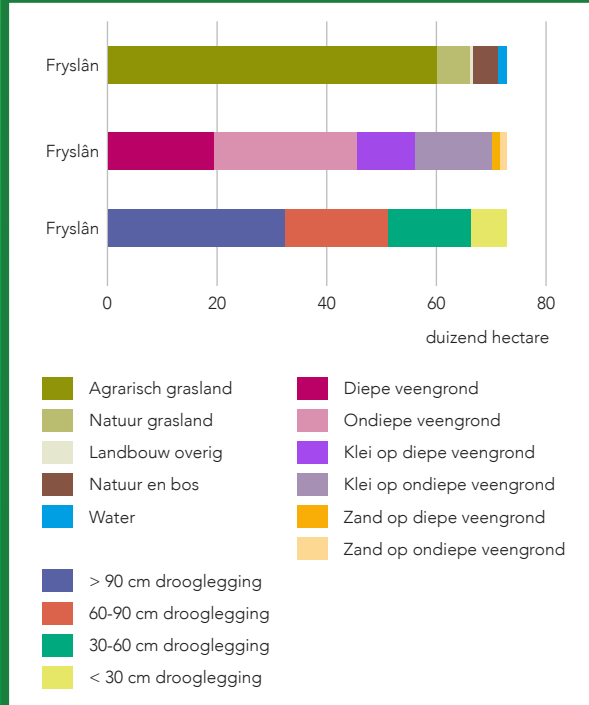
MKBA NOODZAKELIJK

Volledige doorrekening van de kosten en baten van het initiatiefvoorstel is noodzakelijk. Het gaat daarbij niet alleen om de directe kosten als gevolg van de beschreven instrumenten en financiële dekking ervan, maar ook om maatschappelijke baten zoals minder veenoxidatie, toename gezondheid (minder fijnstof) en kansen voor recreatie. Deze doorrekening is de financiële fundering van het uitvoeringsplan.

FEITEN & CIJFERS

Veenbodemdaling van 1 centimeter staat gelijk aan 22 ton CO₂/hectare

PBL / VAN DEN BORN, ET AL. (2016)

LANDGEBRUIK OP VEENGROND, BODEMTYPE EN DROOGLEGGING

TOTAAL AREAAL: 73.581 HECTARE

PBL / VAN DEN BORN, ET AL. (2016); BRON: LGN6
VOGELZANG, ET AL. (2018); BRON: PLACES OF HOPE

Drooglegging	Maaiveldddaling Veen zonder kleidek	Maaiveldddaling Veen met kleidek
50-80 centimeter	10,2 mm/jr	4,9 mm/jr
45 centimeter	9,2 mm/jr	3,6 mm/jr
30 centimeter	6,6 mm/jr	2,2 mm/jr

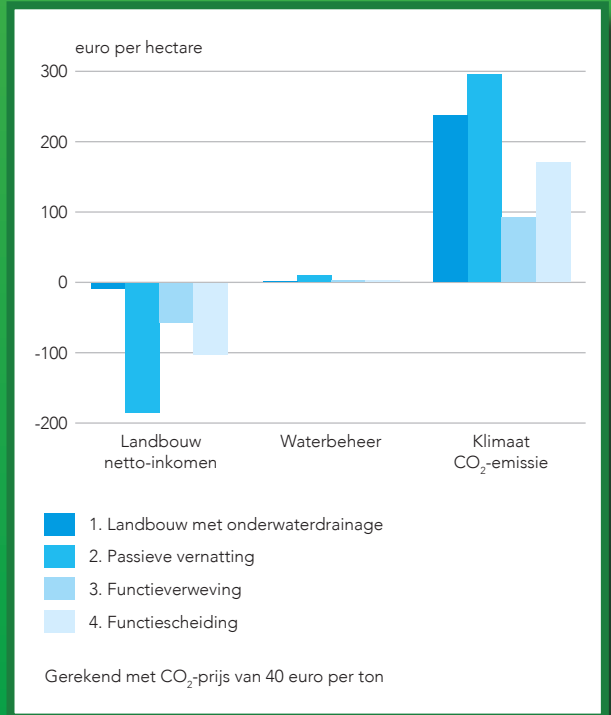
GEMIDDELDE MAAIVELDDALING BIJ HUIDIGE LANDBOUWKUNDIGE DROOGLEGGING (50-80 CM) EN GERINGERE DROOGLEGGING

JANSEN, ET AL. (2009)

WAARGENOMEN BODEMDALING 1970 – 2015

PBL / VAN DEN BORN, ET AL. (2016); BRON: PHOENIX, MEETKUNDIGE DIENST

Gerekend met CO₂-prijs van 40 euro per ton

KOSTEN-BATENANALYSE VAN MAATREGELEN TEGEN BODEMDALING

PBL / VAN DEN BORN, ET AL. (2016)

Geen markt Semi-markt Markt

ELEMENTEN MAATSCHAPPELIJKE KOSTEN EN BATEN VOOR PEILSTRATEGIEËN

BOS & VOGELZANG (2010)

In Fryslân is emissie per ha door diepere drooglegging groter dan in West-Nederland.

KWAKERNAAK, ET AL. (2010)

LITERAATUUR

Bos, E., & Vogelzang, T. (2010). Effecten van vernatting. Integrale afweging met een maatschappelijke kosten-batenanalyse. *Landschap*, 27(3), p. 175-181.
Jansen, P.C., Hendriks, R.F.A., & Kwakernaak, C. (2009). Behoud van veenbodems door ander peilbeheer; maatregelen voor een robuuste inrichting van het westelijk veenweidegebied. *Alterra rapport*. Wageningen.
Kwakernaak, C., Van den Akker, J., Veenendaal, E., Van Huissteden, K., & Kroon, P. (2010). Mogelijkheden voor mitigatie en adaptatie. Veenweiden en klimaat. *Bodem*, juni, p. 6-8.
Van den Born, G.J., Kragt, F., Henkens, D., Rijken, B., Van Bommel, B., & Van der Sluis, S. (2016). Dalende bodems, stijgende kosten. Mogelijke maatregelen tegen veenbodemdaling in het landelijk en stedelijk gebied. *Planbureau voor de Leefomgeving beleidsstudie*. Den Haag.
Vogelzang, A., Van den Born, G.J., Van Rijen, J., Schouwenaars, J., Buller, L., Plambeek, P., De Ruyter, P., Vogelzang, T., & Van Stralen, W. (2018). Atelier 'Nieuwe ruimte voor het Veen in het Lage Midden van Fryslân'. *Places of Hope*. Leeuwarden.